

O FILOZOFII, ŽOFII, ČLOVEČE, NEHNEVAJ SA, ÚV KSČ A O INOM

SILVIA GÁLIKOVÁ. Filozofický ústav SAV, Bratislava

Pri letnom pohľade na obsah tohoročnej Filozofie č.5 ma zaujala pomerne obsiahla rubrika DISKUSIA, a tak som sa s chuťou pustila do čítania. Onedlho sa však moje očakávania začali rozplývať a po niekoľkonásobnom prečítaní jednotlivých statí (mám predovšetkým na mysli prvé tri príspevky) som sa nemohla ubrániť rozčarovaniu až rozčúleniu. Je to zrejme tým, že "vec filozofie" o ktorej chcela diskusia hovoriť, je mi nanajvýš drahá. Podľa kritérií spomenutej diskusie by však rozsudok (celou diskusiou preniká inkvizitný tón) nad mojou aktivitou v oblasti filozofie znel pravdepodobne takto: vinná. Skutkovú podstatu trestného činu by napĺňalo "šírenie tragikomického gesta namiesto veci filozofie, nezainteresovanosť na spoločnom konaní, nekompetentnosť a neznalosť základných pravidiel hry FILO-S-OFIE", uprednostňovanie finančného zisku pred múdrosťou atď. Ponechajme však emócie bokom a vráťme sa k textom. Vopred však musím s poľutovaním konštatovať, že obsah a forma diskusie mi neumožňujú, aby som sa do nej zapojila konštruktívnejšie, a tak sa skôr pokúsím o pohľad "zvonka" na to, čo malo tvoriť jej *raison d'être*.

Nosný je príspevok V. Suváka o zmene písmena "z" na "s" v písaní slova filozofia. Jeden z hlavných dôvodov potreby tejto pravopisnej úpravy vidí V. Suvák v používaní, resp. v zneužívaní slova filozofia v nefilozofických kontextoch. A ak som mu porozumela správne, uvedená zmena by mala viesť k lepšiemu porozumeniu vzťahu medzi *filein* a *sophia*.

Úprimne povedané, aj mne vadí, keď z úst televíznych redaktorov a moderátorov zaznejú vety typu "Aká je filozofia vašej firmy?" alebo "Životnú filozofiu XY sprevádzala vždy láska k prírode". Ak však opomeniem prvotné pocity a zamyslím sa nad vecou hlbšie, možno nejde až o taký strašný prečin či dokonca "vulgarizáciu jazyka". Tým nechcem povedať, že nie je rozdiel medzi používaním slova filozofia vtedy, keď analyzujeme dielo Platóna alebo keď sa zamýšľame nad problémom pravdivosti filozofických a vedeckých teórií, a vtedy, keď hovoríme o filozofii nejakej firmy. V prvom prípade máme na mysli filozofickú disciplínu so všetkými súčasťami, ktoré sme si navykli k nej zaraďovať, a v druhom sa slovo filozofia stáva skôr synonymom pre konkrétne i menej konkrétne aktivity, plány, postupy, s ktorými sa stretávame v bežnom živote. Zjavný rozdiel medzi uvedenými spôsobmi používania slova filozofia ale vnímam skôr ako rozdiel *užšieho* a *širšieho* vymedzenie toho istého - *múdrosti* a *lásky* k nej. A tá je rovnako spätá s riešením teoretických, ako aj celkom praktických problémov. V oboch prípadoch sa manifestuje znalosť základných pravidiel logického uvažovania, schopnosť objektívneho hodnotenia, zdôvodňovania atď. Preto si myslím, že etablovanie absolútnej (nie technickej) hranice medzi používaním slov aj v takej disciplíne, akou je filozofia, a bežnou skúsenosťou, je skôr prekážkou porozumenia toho,

v čom "zainteresovanosť na spoločnej veci filozofie" spočíva. A zrejme toto, teda objasnenie samotného predmetu filozofickej aktivity, tvorí aj záhlavie predloženej diskusie. Stať V. Suváka však neposkytuje ani náznak odpovede na túto otázku. Opakovane konštatuje potrebu písania slova filozofia s "s" a navyše správne poznamenáva, že slovenčina mu takto písať nebráni - tak potom kde je problém?

Ak ide o to, že niektorí jazykoví redaktori mu toto "s" škrtajú, tak to svedčí o ich nekompetentnosti a povrchnej znalosti slovenskej jazykovej normy.

Zhrnutie 1. Pilotná stať V. Suváka nenastoluje filozofický problém. Ak by sme aj pripustili zmyslupnosť otázky, či máme písať slovo filozofia s "s" alebo s "z", nedozvedáme sa **prečo** tak máme urobiť. Proklamácia o (nad)ľudskom univerzalizme "noriem" nie je žiadnym zdôvodnením. Tak isto ním nie sú narážky na niektoré súčasné filosofie ako "súboje s veternými mlynmi" alebo na naivnú "metafyziku". Argumenty teda nahrádzajú neadresné narážky bez vysvetlenia toho, koho a čoho sa máme vlastne vyvarovať či koho a čo máme odmietnuť.

Nejasnosti späté s *formulovaním problému* prvej state sa markantne prejavili v ďalšom príspevku. L. Kvasz sa pokúša túto skutočnosť preklenúť označením problému V. Suváka "zástupným" a jeho nahradením oveľa závažnejším, t.j. "vecným" problémom. Už úvodné strany textu však vzťah "zástupnosti" a "vecnosti" pletú. Na jednej strane píše L. Kvasz, že na rozdiel od analýzy vecných problémov sa "pri rozoberaní zástupných problémov pohybujeme v kruhu, naše názory sa len viac zamotávajú a porozumenie svetu sa viac zahmlieva" (s. 400). V ďalšom odstavci však konštatuje, že "z analýzy zástupných problémov sa môžeme veľa dozvedieť nielen o jazyku, ale aj spoločnosti; a ak sa nám zástupný problém podarí dešifrovať, dospejeme napokon až k vecnému problému" (s. 401). Tak teda neviem.

Vecný problém formuluje L. Kvasz ako problém písania filozofických textov na Slovensku. Tento problém zase súvisí s ďalšími problémami, a to a) s vyrovnaním sa filozofie (filozofov) na Slovensku s marxizmom, resp. s marxistickou filozofiou,¹ b) so stavom výučby filozofie na vysokých školách, c) s kvalitou prednášajúcich, d) s vybavením a prístupom ku knižniciam, e) s dôverou medzi vedením univerzít a jej

¹Otázka vyrovnania sa s marxistickou filozofiou nadobudla na porevolučnom Slovensku až tragikomické črty. V súčasnosti pôsobia na katedrách filozofie slovenských univerzít a na Filozofickom ústave SAV tí istí pedagógovia, ktorí celé roky roky prednášali marxistickú filozofiu, dialektický materializmus či vedecký komunizmus. Ak hovorím o tragikomickosti, mám na mysli predovšetkým to, že ani tí, ktorí to mysleli (a dodnes myslia) s marxizmom úprimne, nenašli v sebe, až na výnimky (F. Novosád), dostatok profesionálnej a najmä morálnej odvahy *vypovedať*. Z vymaňovania sa spod vplyvu marxistickej filozofie (učenie Marxa, Engelsa a Lenina) mne osobne nesmierne pomohla prenikavá a nedoceňovaná analýza marxistického myslenia K. Poppera v práci *Otvorená spoločnosť a její nepřítelé*, filozofické názory Dušana Gálíka a v nemalej miere štúdium súčasnej svetovej filozofie. Ak sa má láska k múdrosti stať synonymom filozofického uvažovania, filozof musí bojovať proti *akejkoľvek* forme dogmatizmu. Jednou z nich je práve marxistická filozofia, vybudovaná na politikou prešpikovaných princípoch ľudovosti, triednosti a stranickosti, na zákonoch, ktoré si nevedno akým právom nárokovali stať sa "všeobecnými zákonmi vývoja prírody, spoločnosti a človeka". Dogmatizmus tohto spôsobu filozofovania sa stáva hrobom samostatného myslenia, konštruktívnej kritiky a sebakritiky.

zamestnancami, medzi členmi akademickej obce, f) s vplyvom žurnalizmu na filozofiu ("analýza" state T. Sedovej), g) s úpadkom filozofickej kultúry, h) so stavom slovníkov na Slovensku.

Je pravda, že text L. Kvasza na rozdiel od textu V. Suváka hovorí čo to o povahe filozofie. Dozvedáme sa predovšetkým, ako by filozofia na Slovensku *nemala* vyzeráť. V prvom rade by podľa L. Kvasza nemala mať podobu marxistickej filozofie. Z toho však stále nie je jasné, **prečo** by existencia istého typu uvažovania mala brániť rozvíjať skutočnú filozofiu. Pod ňou rozumiem, v skratke, úsilie o samostatné premýšľanie, formulovanie vlastných názorov a ich zdôvodňovanie. *Sokratovský* spôsob nastol'ovania otázok, hľadania odpovedí a umenie konfrontácie vlastných myšlienok s názormi druhých pokladám za jadro filozofovania. Jeho podstatou je vypestovanie kritického myslenia, jednej z najúčinnějších zbraní proti hlúposti, obmedzenosti, dogmatizmu a zlu vo všeobecnosti. Kritickosť² tým predstavuje **sophiu** tak filozofie, ako aj zdravého rozumu.

Zhrnutie 2. Súhlasím s L. Kvaszom, že ku skvalitneniu filozofovania na Slovensku by mohla významne prispieť reforma vo výučbe filozofie, sprísnená (recipročná) kontrola učiteľ-študent, kontrola zavádzania cudzích slov do nášho jazyka, kritika kaukliarstva so slovami, odhaľovanie príživníkov na takej krásnej vede, akou je filozofia, atď. To je ale naraz príliš veľa problémov, z ktorých by každý mohol byť námetom samostatnej diskusie. Zhodujem sa s ním aj v nutnosti formulovať problém, t.j. otázku, ako písať filozofické texty, aby z nich prehovárala "skutočná láska k múdrosti" (s. 402).

Analýzy problému námetu, štýlu a jazyka v príspevku L. Kvasza však jadro diskusie skôr zatemňujú než riešia. Nerozumiem napríklad tvrdeniu L. Kvasza, podľa ktorého je námet filozofického textu v súčasnosti späť s mocou. O **koho** "lezení do nesprávneho zadku" (s. 402) hovorí? **Komu** adresuje výtku o "žonglovaní so slovami, ktorým niečo zastierame" (s. 405)? A **kto** podľa neho chápe kritiku ako útok na vlastnú osobu, ako prejav spoločenskej diskreditácie (s. 405)?

Bez upresnenia a podrobnejšieho vysvetlenia zostávajú tieto a podobné "konštatácie" vzdušnými zámkami.

Posledným, "zlatým klincom" diskusie, je príspevok **M. Kanovského**. Je pozoruhodné, že aj jemu je "jasný" predmet zápasu V. Suváka, a to o "vec filoSofie" (s. 414). Nanešťastie, opätovne *nejde* a analýzu problému, ale skôr o psychologizujúci ponor do duše toho, kto sa pohybuje vo "výšinách filozofického ducha" (s. 415). Miesto vecnej analýzy prekrýva "obrana" autonómnosti filozofického poľa. Tá sa podľa M. Kanovského manifestuje v týchto znakoch: a) jej hráčom, t.j. filozofom, ide o "vec samu", o filozofiu, o jej autenticitu, o to, aby sa stala tým, čím sa stať má, a aby bola tým, čím je; b) písanie slova filozofia sa *musí* (kurzíva S. G.) stať filozofickým (a nie lingvistickým) problémom; c) v oprávnenosti určiť to, "**kam** siahajú (lingvistické) normy a normy všeobecne, a kde už žiari filozofická pravda samotná, v čistom a bytostnom 'napätí'" (s. 415), d) v znalosti jazyka autora, teórie, obdobia, ktoré skúmame.

² Za kritické pokladám samostatné, od autority a metafyzicky uzavretého systému nezávislé myslenie. Jeho opakom je proklamovaná kritika či pseudokritika zo strany takých filozofických koncepcií, akými bola marxistická filozofia, filozofia Hegela, Heideggera, Sartra atď.

Vykreslenie filozofa ako určovateľa hraníc a posvätna pripomína skôr kázeň alebo prococtvo než filozofický text.

Postoj M. Kanovského navodzuje atmosféru **súdenia a odsudzovania**. Nechápem, čo ho vedie k vykresleniu filozofie ako diktátorky kompetentnej rozhodovať o tom, kto smie a kto nesmie filozofovať. Čo znamená "dobre hrať hru (filozofie)" (s. 417)?

Za jeden z významných znakov kompetentnosti účastníka "hry filozofie" (v prípade Suvákovej analýzy starogréckej filozofie) pokladá M. Kanovský za takýto znak znalosť gréckeho jazyka. Napriek nespornej hodnote, ktorú táto schopnosť so sebou nesie, podstatu filozofickej múdrosti nevytvára. Tú autor filozofického textu demonštruje predovšetkým tým, o čom a ako daným jazykom vypovedá, aby ukázal, že jeho text (grécky, latinský, slovenský atď.) nie je len mlátením prázdnej slamy.

Zhrnutie 3. Nadbytočný pátos príspevku M. Kanovského nevyváži potrebu argumentácie a zhodnotenia zmysluplnosti "boja o "s". Je znakom mrhania slovami a k múdrosti má na míle ďaleko. Nedozevadáme sa ani to, čo rozumie pod toľko proklamovanou "vecou filozofie", ani to, prečo je potrebné "vyhnať lingvistov z chrámu filozofie". Jazyk vyobcovania silne pripomína dogmatický postoj marxistov voči inej než marxistickej filozofii.

ZÁVER. Výzvu prispievateľov časopisu *Filozofia* diskutovať o užších či širších filozofických problémoch vítam s radosťou. Ak čosi nie je v poriadku s filozofiou na Slovensku, tak je to práve nedostatok kvalitných pôvodných filozofických textov, absencia objektívnej diskusie, vzájomnej kritiky, ale aj uznania. Ony sú soľou, ktorá je odmenou (často krát jedinou) za námahu a trápenie, ktoré "poslanie filozofie" so sebou nesie. Najzávažnejším nedostatkom predloženej diskusie je neujasnenosť **problému**, ktorý treba analyzovať a riešiť. V každej stati síce autori opätovne píšú o potrebe podieľať sa na "veci filozofie", ale jej povahu bližšie neobjasňujú. Nie je jasné, napríklad, či by V. Suvák súhlasil s označením svojho problému ako zástupného (ako ho označuje L. Kvasz), a nevedno ani to, akú by mal mať podobu "vecný" problém alebo "skutočná" filozofia vo všetkých troch príspevkoch.

Ďalej sa domnievam, že kultúre celej diskusie by pomohol prejav väčšej *úcty ku skromnosti*. Okrem zrozumiteľnosti a jasnosti pri písaní filozofických textov by uplatnenie intelektuálnej skromnosti zaiste pomohlo vyvarovať sa takých patetických (až absurdných) výrazov ako napríklad: "my - stodvadsať filozofí na Slovensku"³ (s. 402), "na skutočnú filozofiu, tú, ktorú Vladislav Suvák chce písať s s, si budeme musieť počkať" (s. 405), "žiadna filozofická kultúra vo vlastnom slova zmysle tu už z rokov spredu februára 1948 nezostala" (s. 408), "zvrchované filozofické gesto ukáže, ako sa veci majú, a týmto gestom sa určí, ako to bude a má byť ďalej" (s. 415), "použitie gréckej alfabety je zavedením dištinkcie medzi aktuálnymi a potenciálnymi hráčmi filozofickej hry - tak

³ Nevieam, či má autor na mysli tých, ktorí sa venujú filozofii profesionálne (t.j. pracovníci katedrií filozofie a Filozofického ústavu) alebo aj tých, ktorí rozvíjajú "skutočnú filozofiu", po ktorej pátra. Ak zoberiem do úvahy kvalitu filozofických textov na Slovensku, potom skutočných filozofov je oveľa menej. Napokon je zrejmé, že z hľadiska posúdenia kvality filozofovania na Slovensku je akákoľvek numerizácia irelevantná.

ako ornát kňaza, žezlo kráľa alebo hrubý dialekt roľníka umožňuje identifikovať sociálny kapitál, ktorého je jeho používateľ nositeľom" (s. 415), "nikto sa však nesmie miešať do hry filozofov" (s. 416), "polemika s lingvistom nie je a nemôže byť debatou rovného s rovným. Ide skôr o **policajnú** akciu *sui generis*, o vylúčenie neoprávnených ..."⁴ (s. 417). Tieto a podobné výrazy zaiste filozofickú kultúru neobohacujú. Sú skôr príznakmi dekadencie, úpadku a slabosti rozumu. Sú zároveň svedectvom nepríjemného faktu, totiž toho, že uvedené texty sa stávajú akousi "alchýmiou so slovami", ako výstižne označila povahu jedného z nich vo svojej odpovedi T. Sedová.

A celkom na záver. Zásadne nesúhlasím s názorom L. Kvasza o potrebe "ducha", ktorý by mal "predchnúť filozofickú prevádzku" na Slovensku múdrosťou. Filozofiu nepestujú duchovia, ale ľudia, teda všetci tí, ktorí si uvedomujú význam *premýšľania a neustáleho pýtania sa* a povzbudzujú k tomu aj druhých. Nielen pre pocit uspokojenia z jasnosti a čistoty vlastných myšlienok, ale najmä z potreby *riešiť* závažné teoretické a praktické problémy.

Ak budem mať príležitosť, rada prispejem do diskusie o niektorom z nich. Napríklad pri analýze otázok: V čom spočíva "vec" filozofie? Prečo zmena písania slova filozofia nie je filozofický problém? Má zmysel filozofia ako učenie o bytí? Čo možno rozumieť pod autonómnosťou filozofie?

LITERATÚRA

- [1] SUVÁK, V.: Prečo by nemohla byť filozofia ako filozofia alebo o jednom malom nenápadnom "σ". In: *Filozofia* 55, 2000, č. 5, s. 395-399.
- [2] KVASZ, L.: K problému písania filozofie na Slovensku. In: *Filozofia* 55, 2000, č. 5, s. 400-413.
- [3] KANOVSKÝ, M.: Autonómia filozofického poľa - boj o "s". In: *Filozofia* 55, 2000, č. 5, s. 414-420.
- [4] KRUPA, V.: Poznámka k normalizácii a regulácii jazyka. In: *Filozofia* 55, 2000, č. 5, s. 421-423.
- [5] SEDOVÁ, T.: Odpoveď L. Kvaszovi alebo o banalite a bizarnosti. In: *Filozofia* 55, 2000, č. 8, s. 649-653.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/7236/20.

PhDr. Silvia Gáliková, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

⁴Súhlasím s V. Krupom, že odstrániť jazykovú byrokráciu, ujasniť zavádzanie odborných termínov do nášho jazyka možno jedine vzájomnou spoluprácou jazykovedcov, príslušných odborníkov a jazykových redaktorov. Dožadovanie sa striktných hraníc kompetencií medzi filozofmi, jazykovedcami, lingvistami (a ostatnými vedcami), prítomné v celej diskusii, je neopodstatnené.